

Tandori Dezső

Század-szépírás

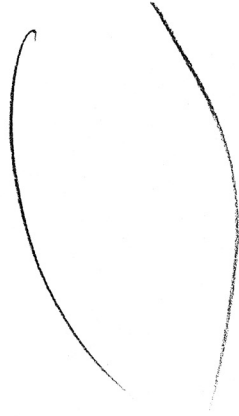
2008

Ez csak egy szépírás (se), alig (és semmi) más, alig szépírás, mert nincs szerkezete, vezetővonala benső, formája mozaikos. De az úgynevezett (valóban?) előző száadról, ennek érzetéről (bennem), adathalmazának egymilliomod részéről (e részek törmelékeiből) valami folyamatos összeállítás. Mintha festő lennék, aki csaknem belezuhan vásznába (rostjába, deszkájába), hátrálni pontosan oda fog, ahonnan majd látja (vagy nem látja) végül az egészet. Elmegy ez a festő, inkább elmegy, és munkáját (írományát az író stb.) otthagyja, itt, ne benső részarányai lennének, hanem a folyóiratszám egészében töltene be szerepet-helyet. Tudósok, esszéisták, polito- és szociológusok etc. dolgai között. Nem „naphordalék” ez, bár sok-sok külföldi újságot lapoztam-olvastam át az érdekében, mégis említendő: Déry Tibor dolgozott sajtóalapokról, s Elfriede Jelineket „vádolják” ilyesmivel, magam nem látom a média-forrásösszefüggést nála, inkább a média-, közvélemény-kihatást, eredményként. Az én írásom nem készült volna el, ha bármi mód hatni akarnék vele. Ahogy Mészölytől tanultam, lelki higiénia. Ennyi ez a... nem kusza, mert rendje eleve nincs ...ez az alkalmi szépírás.

Kezdem tanárossal (Nemes Nagy Ágnes). Jót mulattam az emlékezet, az őrző-feldolgozó anyagőrzés csalfaságán. Rilkéről van szó, persze. Egy Nemes Nagy-fordításról, melyet Ottlik Géza jelenlétében tizenévesen hallhattam még a költő lakásán (1957). A századtémához jó nyitány lesz, gondoltam.

A lényegben nem tévedtem, de formailag...! Illik a dologra kis viccem: „Ámokfutó, az lehetek, ám okfutó nem leszek.” Nem futamodom meg most sem. Rilke verse a révült hegedűsökről szól, kik önfeledten és átszellemülten játszanak, csak játszanak, nem törődve a világgal, s N. N. Á. valami ilyet fordított végül: hogy riadt és esztelen a század, ha hívságai mögött nem állhat valami mozdulatlanul. (A verset sem szó szerint idézem.) Aztán gondoltam egyet, és elővettem a Rilke Összest, németben. Legyek alapos. Mi ez a „század” szó az eredetiben? Megjegyzem, alapvető életérületem ez a változatlanul-mozdulatlanul. Helyből-dinamikus vagyok csak, de a változásokra főleg fanyar megjegyzéseket teszek, csak műveleti elemként (praktikumként) fogadom el, hogy változnia kell ennek-annak. Nekem Newton a fizikából ugyanaz volt, mint Rilke a költészetből.

1208

A zàro'jeles kàng

Az a bizonyos „nyugalmi-állapot-vagy-egyenes-vonalú-egyenletes-mozgás” a krédóm. Ennek megfelelően élni mindig próbáltam, ma már száz százalékig így lélegzem-élek, jelkép a lélegzés, persze, jó vicc lenne... de gyakorlatilag is 70–75% sikerül belőle. Ha jóra-ha-rosszra.

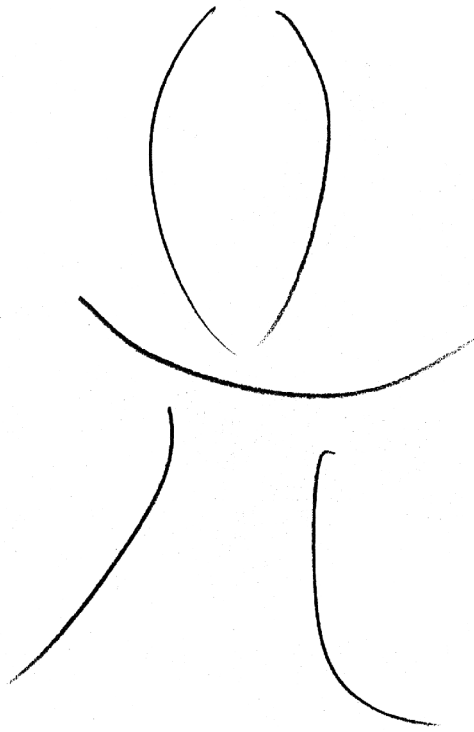
Fogjam rövidre. (A továbbiakban mindent igyekszem főcímszerűen venni-adni, pillanat.) Rilkenél szó sincs „század”-ról. „Die Zeiten”, az van. Az idők. Intelem: a század csak „idők”? végső soron?

Nem, a „század” jelkép. Furán lehet cselezni, driblizni vele. Ezt teszi érdekes, becses könyvében Sumonyi Zoltán, íme. (Mellékes itt, hogy a szabadkőművesek századáról ír, mert nem csupán arról.) Nos: társadalompolitikailag, emberérzületileg volt-e igazán huszadik század, avagy el lett sinkófálva? Mármost, ha nem abból indulunk ki, hogy 1900-tól (1901-től) 2000-ig (2001-ig, vagy ahogy tetszik) a huszadik század az huszadik század, tehát ha ököre is mennénk ezért, mint a nyakas gazdálkodók a szomszédal és a földmérővel az arasznyi mezsgyéért pl., vagy a fülemüle daláért, akkor nem fogadhatnánk el a Sumonyi által idézett szerző tételét, mely szerint 1914-ben kezdődött a huszadik század. Aztán 1989-ig tartott, teszik hozzá mai töprengők. Sőt, Sumonyi azt is mondja, hogy gyalázatai miatt 1914–1989 között a század nem is volt „önmaga” (e szó tőlem!), akkor meg? Így nem hasogathatjuk az aprófákat, nagy fákat. A német Phoenix-csatornán fél-évente megismétlik a talán egy hétig is eltartó „Századunk” sorozatot, Sztálin és Churchill, Flemingek, Monroe, Elvis stb., színes és fehér kérdések, feketeségek földrészről, ragacsok a pokolból etc. Jó. A 19. és a 20. század fordulójáról épp II. Vilmos császárt volt szerencsém látni, kínai és afrikai népiptásokat. Sumonyi is megkérdi: 1989 után már huszadik század volt... Boszniával, Eszékkel, ilyesmik? Szellemes, olvasmányos felfogás, de itt nem használhatom.

Szellemes nem leszek, de olvasmányosság a célom. Mondom itthon: két hete nem dolgozom. Jó, hát... persze. Ki nincs így ezzel. De két kádenciám is van rá. Egyfelől, 42–45 éven át sok mindent tettem, egyet nem: semmit, „a semmit”. Pótlom. De rá kellett jönnöm, hogy a „század” miatt van ez. Két stósz könyv, 70–80, inkább 170–180 angol, német, osztrák újság (napilapok!), sok ellenállás, hogy magyar összefoglalókat, külhoni magazinokat ne vegyek figyelembe. Húsz év lenne átnézni csak a magam anyagát, elnagyolva is két év, hogy írjak valami összefoglalóbbat. Tehát...

Magam. 1938-ban születtem, még a világháború formális kezdete előtt. Apám az első háborúban katona volt a Balkánon, kamaszfejjel szinte főhadnagyságig vitte. Utána jogi doktorként pénzügyminisztériumi alkalmazott, MÁV-főhivatalnok, ügyvéd, háború utáni állástalan, a kitelepítést épp megúsztuk. Vállalati alosztályvezetőként ment nyugdíjba, 1978-ig szakértősködött (83 éves koráig). Egyszerű származású ember volt, de az úri osztályhoz tartozott (volna, meg ténylegesen is), aztán „köznép” lett, magam sokkal elitistább vagyok, mint ő volt, de Kosztolányi is elitista volt ily jegyben, apám erős szociális érzékkel megáldott illetőként volt ismeretes szűkebb-tágabb köreiben. A századról tőle hallottam alapvető dolgokat. Például, hogy a kommunizmus elméletét nem szabad összehasonlítani a kapitalizmus gyakorlatával, meg fordítva. Hogy a nyugati hatalmak fél centet spóroltak le mindig a gyarmati országokban, hitvány illetőkre

A Ember;

a pout a pi-n

1008

építettek, így lett abszolút-féle nyomor, sok lázadás, zűrzavar. Aztán: hogy más a hit és más az egyház. Aztán: New York és Közél-Kelet... aztán, barátaitól, akik közt amerikai ügyvédbojtárok is voltak, magyarok, hogy a tengerentúli külpolitika hogy sem, mint sem... hogyan lehetett volna „a szovjetet” visszaszorítani... azaz hát... legyintés. Ennyit arról, amit apám határozott meg századtudásomból.

Az ország. Természetesen itt sem mélyebb elemzést nem adhatok (tudásom, tájékozottságom hiányzik), sem impresszionista hangulatképeket nem kedveltem soha, ergo: ... Bizony, itt megállok. Két legjobb elemzőm (Bárány Tibor és Tóth Ákos), pontosabban, munkáim legjobb elemzői (kevesen vannak ők) közül kettő... nálam negyven évvel fiatalabb. Befolyásolja-e őket munkáim taglalása, besorolása, megfajtagatása során holmi „század”? Nemes Nagy is temetett „pucér németet”, látta a kormányt 1945-ben Debrecenben stb., meghatározója is lett (Ottlikkal, Mészöly Miklóssal, elméletileg Pilinszkyvel, Jékelyvel együtt) indulásomnak, később Szép Ernő csatlakozott e segítős csapatba... de egyikükkel sem mondható azonosnak a magam szerény „századképe”. Ottlik hatalmas belső hagyományai, a bridzs, az angol orientáció... Mészölynél a politikai hajlandóság, az országos fogalmak, nem folytatom... ez mind messze tartott engem a külhatásokba bonyolódástól, és Tóth, Bárány is zavartalanul nézi munkáimat ugyanily jegyben (vagy másképp így).

A művészet. S nekem egyetlen vezérjelem volt a művészet. Ha írás, ha (eleinte csak csodálat tárgyaként) a képzőművészet. Később jöttek az elemibb dolgok: madarak... főleg a „medvék”... ez utóbbi nem fogalmasítható. Nem „teddyk”, nem is csak medvék. Jött az általam be-lelkesíthető, lélekkel átjárható, belőlük lelket fogadó... nem megy ez a mondat. Jött ez: „Ha valóban egy medvéd szemébe nézel, ő teljességnek lát téged.” – „Ha csak egy kicsit is szívből-ésszel értékeled őt, ő téged mindenek fölé helyez.” Tehát posztó, szivacs, fa stb. „állatok”, akik tragikumot jelentenek nekem, mert halálom, halálunk után (feleségem teljesen azonos velem ebben), „majd” – mi lesz velük. De ez mind későbbi fejlemény, kezdetben a művészet volt vala, majd némi át-lelkeződéssel a „zen”... majd a sors faggatása (lovak), ezzel párban utazások... most van, hogy otthon leledzem, itthon, szedem fel ötösével a kilókat, nem teszek ellene, igyekszem szerettemmel tölteni minden időmet.

Ma. A művészet(i) tevékenység) és csodálata, filozófiája tehát az élethez vezetett vissza, és Szép Ernő ilyen élet-alkotó volt, Eliot és Rilke és Kafka mellett nekem a század negyedik legnagyobbja (a magam szerény horizontján). Megrendülés a pusztulás láttán-érezten... a magunkra hagyottság tudása... a mindig-ugyanaz... a kényszer, hogy valamit tegyünk... Szép Ernő. Világos, hogy a sikerorientált rétegek, sokban a hozzá elvileg közeliék sem vallják őt valóban magukénak. Tkp. egy ilyen végső soron kallódó egzisztencia, egy spirito-materio-egzisztencialista, mint én, egy ilyen képlet (alak) sajátította magáévá a Nagy Rálátót-Átelőt. De ami ma van, már inkább csak ez: rakosgatok. Megsimogatok. (Medve- és madárfejeket, valamint egy élő, sánta madarat is.) Játsszom feleségemmel 37. éve a kártyabajnoságot, melyben (mellyel) rendszert teremtettem, rengeteg füzetre „rúg” a könyvelés, a szereplők madarak, medvék, lények stb. Az eredmény: a sport szelleme... a gyerekkor túlélődése... s nem a lófogadás, mely egzisztencialista volt, harcossabb.

A kártyabajnokság, mint – a megsimogatásokon túl – a medvék foglalata, szelíd ügy. A lófogadás el is múlt. Sokszor megírt történetemmel, ahogy a nyelven át (egy ló neve!) átnyúlt az életembe-halálomba, pusztulásomba (majdnem), s dehogy anyagilag! Olyan gyerek én nem voltam soha, nem vagyok. Hanem az imádott nyelv üzent: állj. Ne törd kezed-lábad egy lóért (ez volt a ló neve, kezem-lábam), mert jössz te, magadat töröd halálra jégen, forgalomban (elbizakodottan átmenve piroson), szecskává mehetsz, s még szerencsés lehetsz, ha életben maradsz. Ám a század nem hozta meg az én munkálkodásom igazi értelmezésének lehetőségét. Ma is az eredmény szempontúságot kanonizálják többnyire, „megújítás” stb. a jeligék, nem az egzisztencialistaság képlékenyebbje.

Kitekintés. A század halad, összerakódik. Halad a technika, többet tudunk (meg), a-testet-ölni-lelket-menteni tudományok és a végső soron elsődleges hadicél-szerűség stb., vadabb dolgokról vadabb tudomány, ismétlem... s megállok. A piactéri halálra kínzások... a tömlöcök... a gyújtogatások... uralkodói hadak martalócságai nem voltak-e ugyanolyan vadságok és barbárságok (a civilizálód-gatott Európában, Amerikában), mint a századunkbéliék? (Én a huszonegyedik századot itt még a huszadik függelékének tekintem, nem érzek választóvonalat, inkább egy mind jobban elharapózó „alakulást”, ennek állomásait – árnyalódásait.) Tehát a szórakozás lett, hülyítő üzleti rádiókkal-tévékkel, ragacsosan rangosabbakkal, tényleg – nivóra-igyekvőbbekkel... a Szép Ernő-féle „csak mulattak s kínlódtak” köröttem változataival ékesebb... de (nekem) nagyon megunható is. Igaz, a retentő nivótlanságok (a tömegekben, igenis) a haladás primitív munkavégzéseit igénylik, eltarthatják magukat a nyerssé – fejlődöttek... az országos rendszerek elégedettek lehetnek... gyarapodhat a tőke... hullámozó módon vannak „eredmények” (hullámozó? ld. az orvosi ellátást jószerén mindenütt, ennek gyarlóságait). Hullámozó a magasabb nivó is, nem csupán a sárral-kővel dolgozók, reá-sörözők-cigizők jellege és szintje. Az emberek derekasak és szörnyűek is. A század pedig, ah, József Attila tévedése, a hasztalan vonyító költőre nem tekint pártfogólag. Pártfogói az embernek valami nagy szerencse révén vannak, összedolgozódás révén, s amaz ősi szerencse folyamánnyaképpen, hogy nem a huszadik században evett meg saját húsom-vérem (rák etc.), hanem áthalasztotta halasztásomat (meghalasztásom) a huszonegyedikre, de aki igazán élt, nem von határokat az életben, csak a halál a határ, az elpusztulás a válasz (Szép Ernő, Pilinszky stb.).

Kis szünet, napok után folytatom megint. Semmi jogosultságom, hogy a mikrotermelés (informatika, csipek stb., mit tudom én), az egykor túlnyomó mezőgazdasági termelés, ipari termelés, valamint a fejlesztés-építkezés etc., arányai, arányeltolódásai között századok szerinti különbségeket lássak, értelmezésekkel nagyképpüsködjem. Az is furcsa nekem, hogy művész-lényegem abszolútista, és akkor változásokat kell(ene) észlelnem, holott nekem mindig minden ua. (lenne, ld. , Newton). Régen is átalakultak a városok, mi az, hogy. Ma ez hevesebb tempó? Jobb célszerűség a jegye? Nem tudom. A tizenkilencedik században nagyapámnak vegyesboltocskája, kocsmája volt, faháza a Rózsadombon... végül öregek otthonában halt meg. Apámék is „fektettek” a háború előtt ingatlanba, gyatra tízezrekért kótyálták el az egészséget úgy 1960-ra, hűtőgépet nem tudtunk

volna venni. Aztán házak épültek... melyek mára korszerűtlenek stb. Ezeket a századbéli változásokat én nem tudom követni, ismételtem, értelmezni. A művészet, még: a huszadik században jött el a felvállalt absztrakció kora. Hatalmas előreléptés (emelkedés). Lejtés, mert a primer művészeti anyagok helyett a civilizációs anyagok is „bejöttek”, sőt elég egy partvisnyelet a falnak támasztani, már az művészet... a tévét így-úgy forgatni, művészet... sőt, a csiricsárénak bizonyult másodlagos színesség ma szuper érték a tízes-húszas évekből... Az arcképfestészet állítólagos újdonságai, az erotika kacskaringói... tetszetősségektől hemzsegő piac uralkodik mindenfélével a ... micsodán is? A piac, hogy az micsoda is, uralkodik a micsodán, ami micsoda is? (Karinthy)

Közbevetés, még Karinthy. Ő, Karinthy Frigyes kezdte a legdöbbenetibben feldolgozni a századot, a huszadikat. Olvassuk el verseit! Kosztolányi lett mára mégis az evidens nagyság, az a Kosztolányi, aki esetleg a szív-értelem-elitség kommerszéneke is nevezhető. (Borzalmat mondtam, mert mi akkor Márai etc.?) De Karinthy! Az ismert mondásból, hogy „Kevesebb – több lett volna”, én Karinthy Frigyes nyomán, hatására faragtam ezt (a minden fejlődést, minden százados megújulást fanyarul tekintő mondásomat):

TÖBB – KEVESEBB LETT VOLNA.

Persze, semmi értelme. Mert szituált mondás. Feltételezi, hogy ilyesmiről szól: Newton: nyugalmi állapottal, egyenes vonalú egyenletes mozgással is lett volna azért ez-az. Több-kevesebb. Jó, hallom az ellenérvet, de akkor ülj fel, TD, az éjjelire, aztán reggel ott vagy, úton Bécsbe vagy Egerbe. Jó, de a penicillin... ne lenne? Az „atom”? Vallj színt Hirosimával stb. kapcsolatban. Kedves TD, mit értesz Amerikából? Mit tudsz a ma oly centrális szerepű gazdasági válságról? Amit vásárcsarnokod környékén mondanak? Vagy a német utcanép, igen, hogy ők aztán ugyanúgy vásárolnak, meg hogy jó duma ez a válság sok mindenre, jó köpeny, lepel stb. Az emberek a korábbi századokban nem mondtak-beszéltek mindenfélét összevissza? Feltétlenül a tévé-rádió, a kereskedelmi médiumok sora kényeztette el őket, tette elbizakodottá, igen, hogy – igaz, bazi nagy gépek segítségével, de – nyakig sárosan is megmondják, ők aztán meg, kit kell igazolni a Fradiba, a Liverpoolba... két pénz hány pénz, melyik káposzta a más-káposzta... a század tette veszettül elbizakodottá „az embert”? Hát a gulágok? A náci megsemmisítő táborok? Hát II. Vilmos, hogy foglyot nekem aztán ne ejtsetek!?

Csak listázom, mi mindenről kellene (kellett volna, végül) írnom: az állatok mindmáig meg nem oldott kérdése („állati soruk”, de a végtelenségig). Csatlakozik ehhez: a kérdések meg nem oldott kérdése... mert persze, hogy az emberiség egyelőre mintha nem is bírhatna másképp bánni az állatokkal. S nem mondható, hogy amíg az emberiség az állatokkal így bánik, szinte elképzelhető az a felfogás is, hogy az emberiség önmagától mindent megérdemel. Hát a megsemmisítő táborok? Bombázások? Nem folytatom. Nem. Az emberiségnek önmagával és az állatokkal is emberibben kéne bánnia. Micsoda közhely. Ki ne tudná. A század nagy kérdései tehát közhelyszerűek? Nem méltó témák író tollára, gépbillentyűjére? Ez sem mondható. Tehát?

A technikai terjesztés bővülése (mértéktelen mérhetetlensége) folytán nemcsak a „tömegek” szemtelenedtek el (szellemtelenül is), hanem a szellem is

reménytelenebbé vált. A szellem bizonyos (egy bizonyos) átlaga kénytelen saját jobb tudomása ellenére is védelmi harcot folytatni (szóval, tettel, szervekkel) önmaga kényszerű elközépszerűsödésének védelmében. Hiszen művészé nem válhat (mindenki). Ráadásul ott az öt perc, negyedóra effektusa. Művész vagy? Ha híres vagy. Akkor, bizony, lehet, azok körében vagy a leginkább az, akik sort nem olvastak, képet ugyan nem láttak tőled... de valamiért VAGY. A lenni vagy nem lenni kérdésének már nem hamleti korszaka volt s maradt a század, hanem a „vagy vagy, vagy nem vagy” rideg valóságáról van szó így. De nem szálazom szét így. Sodrat: vagy művész-egyed, *egyedi* vagy, vagy tömeg-elem, max. igen nagy nívón, elit-kommersz. Kosztolányi korában még ez nem volt baj. (Különben is túlszigort alkalmaztam, én, Kosztolányi rajongója.) A sodrat maga is *egy*. Visszavonom az „egyetlen” szót, (már) eléggé köztudottan első kötetem tervezett címét? Nem, csak... Az én „Egyetlen”-értelmezésem olyasmi, hogy nincs tárgya. Annnyira egyetlen „akármi”, hogy lényege az egyetlenség-érzet. Nem hiszek ilyen szerelemben, művészeredményben, társaságban (főleg nem!), szerveződésben (mindenki-egyért... stb.), mégis, az „egyetlen...!” és széttett kar, hogy mi is... az egyetlennek az ő keresése, mely sokféle keresés már, persze... a nemes-sodrat, túl az elit-sodraton... érti, aki követett.

Ám én nem akarom követni dolgozatom ebben-létét. Vár a népszórakoztatás. Az egyetlen-de-konkrét. Hogy én most mindent összehordok, abból, amit összehordtam.

Jellemzője-e a századnak egy bizonyos új-pozitivizmus, sőt, új-új... a végsőig új... de pozitivizmus? Ennek a kialakulása? Két okból nem létezhet (ily felfogás szerint) összefoglalás (mely nem kommersz, nem elbizakodott etc.): ez egyik ok a pozitív adatok („tények”/„feltártságok”) végtelenje. Isten marka is gödelien véges végtelen... zenónian nem jön létre a teljes kör, a körsugár. A másik ok: nem az „okfutás”, hogy menekülünk a racionálisba/ból, ua., nos: a másik ok, hogy nem jön össze az egyetlen. Mihelyt már széthullt darabokra, nem lesz ily képzetes bokra. Az „egyetlen” a képzetes bokor (J. A.). Lenne. De nem létezhet.

A létezéssel eleve baj van: darabjaiként van még. Az egzisztencializmus inkább ez a kérdés: „Mi az, hogy én létezem? – Mit tegyek?” (Még, hozzá... mi fér a létezésbe, mivel kell foglalkoznom... és ez a Szép Ernő lényege, lényegi művével ezért nem ér haza, nem „nyer”, mert nyerni nem „befutó”, az mindig az első kettő. Nyerni, lófutásban: „to come home”, Hazaérni. Ezt én a *Madárzsokéban* meg is írtam. Nyihorászunk csak, hazaértünk. Halálunkban.

Folytatás

Úszik ki lassan valami ebből a dolgozatóból, egy szándék tűnik – lehetetlenje okán. És jön be is valami más. De közben még ezt. Író volnék, a szó embere... írtam ezt valahová: „...a magyar nyelv nagyszerűsége... Írásosságáé vagyok.” Tehát nem szereplés; s ha rajzolatok, ott is mindig a költészet határán innen-túl mocorgok a gondolattal... és írta valaki rólam, Györe Balázs, hogy fölfedeztem megint, íme: az írás – gondolkodás *is*. Zavar-e tömegtermékszerűségével pl. a „kereskedelmiség”? Kis madaramnak ilyen rádiókat kell bekapcsolnom,

zenékre így kiabál, társak a hangok neki, ez a „csapat” (a veréb csapatmadár), semmi baj. De a tömegek mint közös nevező: bírható-e ez nekem, csak alkalmi hallomásként is? A zene agresszívebb, mint a sajtó. (Magyar napilapokat is csak akkor olvasok, ha füvet, salátát szárítok rajtuk... és a német nyelvűeket is kezdem inkább *gyűjteni*... íme, ez a szándék úszik ki, nem tudok 2 hónappal német-osztrák sajtót feldolgozni címszavak szerint abban a tárgyban, hogy mik a jellegzetesen mai, 20–21. századi „problémák”.) A sajtó jobban elkerülgethető buktatókkal, erőszakoskodásokkal áll elő. A zene és az ily zeneszövegek: átítatják a kedélyt, a fület, az agyat. Nem zavar? Nem, bár makacsul motoszkal emlékezetemben ily valamik sora napra nap... de az igazi nyomasztást a sok nyomdatermék adja, a tényleg elolvasandó – és már el nem olvasható – könyvek tömege pl. Ennek ellenére, ha magam 80%-ig immunis vagyok is a színvonal-alacsonyodásra, és – gondolom – legjobb fiatal irodalmi erőink (sorolhatnám a neveket) még nálam is nagyobb közönnyel veszik az értékvesztődés hangmegnyilvánulásait, azért csak és csak és csak betegítő, hátrányos, hogy közvetlen környezetek (utca, boltok stb.) szennyezve (vagy ilyesféleképp) vannak.

Vissza kell vonnom – magam dolgán –, hogy nekem bármiféle érdemi és sajátlagos elképzelésem lett volna (vagy lenne), hogy a huszadik századnak milyennek is kellett volna lennie, hogy „a huszadik század” legyen. Bár elég sok évtizedet éltem belőle, véleményem mégis inkább a meg nem élt 38 évről van. Például az „anyag” szóról az anyagcsaták jutnak eszembe. (Állásharcok borzalmi 1914–18 között.) Németországban járva a vas- és acélműveket néztem, nagy mágnásneveiket (iparmágnások), akiknek bizonytal voltak komoly érdekltségei a népek bajvívásaiban. A többi kontinens huszadik századáról jószerén fogalmam sincs, Japán és India története megvan ugyan könyvhalmaimban, de vagy nem tudom, épp hol, vagy csak simogatom, rakogatom a meglelhető kötetet. Apám századát elmondtam már (1895-tel kezdődött), a magam véleményezései inkább ajkbiggyesztéseimmel lehetnek kísérve: na istenem, Berlin a húszas években... a modern és szabad művészet ott... nekem, durva leszek, egy fittyet sem ér, becsapása az életnek, mert 1933-tól Hitlerék jöttek, 1939-től a háború, a többit nem minősítem. 1945-től, leszámítva „56-ot”, itt nem voltak igazi csaták. Az biztos, hogy a házunk összeomolhatott volna (szomszédos építkezés), leéghetett volna (tűz az emeleten), sok minden lehetett volna. És még nincs vége a játszmának. De az én öröklét-és-abszolútumhajlamú lelkemnek ezek a 4–8–12 éves osztások (a század elejétől) komolyan vehetetlenek, lesajnálom azt a világot. Nekem nem kell 4–8–12 év. Most, 70 évesen azt is borzalmasnak találok, hogy talán már nincs ennyi hátra nekem. (Mindegy, az új vagy a régi századból. De ezt már mondtam.) A világ semmifajta fejlődése nem tölt el lelkesedéssel, a borzalmak is csak vállvonogatásommal találkoznak a jelenben – nekem a világ (a század, a maga időivel – „die Zeiten”) hitelét veszlette.

S a század, a világ az emberiség százada, világa volt.

Ha elmondom még „a magam század-vázát”, életemét, azt hiszem, már csak olyanokról beszélhetnék, akik a század nagyjai voltak, a magyar költészetben

kezdve a világirodalom nemes, küzdelmes alakjaiig, akik közül párat fordítani is szerencsém lehetett nyelvünkre, magyarra. Természetes, hogy óriási hatással volt rám az ostrom (1944–45), lakásunk java részének pusztulása, anyám súlyos sérülése, nagyanyám halála, egész életünk fura megbolydulása. Pedig apám a 45 előtti hivatalos Magyarországnak nem volt kegyenc hivatalnok! Mégis másodrangú állampolgárokka minősítődünk le, szerény életszínvonnallal. (Kínvonnallal, a régi viccelődés szavával élve.) Nem, mégsem megyek végig életvonalamon. 1971-től vagyok szabadfoglalkozású, s egy nekem idegen világban azért csak szerencsémre tudtam élni egy szakmai lehetőséggel: műfordítottam... s így (valamint apolitikusságom révén pl.) saját munkáim is szép bőséggel jelentek meg. Magyarország fura hely, sok csökevény (csökkent) máigmaradványa okán. De azért főleg, hogy a kitűnő osztrákok (Musil, Doderer, Karl Kraus) megállapíthatnák: igazi Monarchia-maradvány, mert hogy itt annyi minden csak „ügynevezett”. Ügynevezett felszabadulás... ügynevezett rendszerváltás. Emaz utóbbi „ügynevezettség” után rájöttem, a mechanizmusok nem működnek javamra, ha nem segítek be. Ráhajtottam, és rengeteg könyvem jelent meg mindmáig, több, mint rég (csak a régi honoráriumösszegek egyharmincadáért!), és sokáig derekasan bírtam a műfordítási volument is. A század végére új nemzedékek is jöttek... újabb materiális alapállások... fura, de egyféle századvéghangulat. Ez tart még.

S ha van is valamilyen biztonságom, erről nap s nap bebizonyosodik, hogy szintén csak ügynevezett. Gyatra nyugdíj, többnyire nullázódás felé hajtó honoráriumok... de sok-sok periodikai megjelenéslehetőség... hagyom. Mégis természetes állapotom lett (bármily elegáns fordítói feladataim vannak főleg angolból) a rakodósdí... Nem rendszerezés, ah. A rendszeralkotó hajlamot, mely bennem élt, a száznál is több, hosszú medve-madár bajnoki kártyatorna vezette le. (Ld. ezt több könyvemben is. Főleg *Zen Koala Kártya*. Terebess Kiadó). Ezt a munkámat jellegzetes századidő-társaim nehezen olvassák. Mert a naszcenz, spontán, másoknak talán bonyodalmas-terhes szeretet spontánul él és hat benne, és ez – ismétlem – a századtól idegen alakulás, állag. A rakodás: könyveket így-úgy pócolni, stócolni, mint mondtam, megérinteni... s íme, az újságok feldolgozására sem vállalkozom. Pedig milyen érdekes fejtegetések ezek: Karácsonyi világfalu, Sanghajtól a frankfurti reptér terminálboltjaiig. Vagy: bevándorlási hivatalom gondjai Ausztriában. Olasz partvidéki csendőrök „harca” afrikai szegényekkel-kalandosokkal. Ingtatlankörhinta. Képzőművészeti kitekintések. Londoni hírek. Szürrealista rajzolat (mintegy Max Ernst-féle) a fejben (!), az agyban kereshető üres helyek kérdése ügyében, vagyis: mi kidobandó, mi helyezhető el ott (!) méltóképpen. Osztrák pártviszállyok. A régi Vörös Hadsereg Frakció kérdései egy bebörtönzött terrorista szabadulásának örvén. Bankok állami támogatásai (és miért igen, miért ne, kinek a szempontjából). Az Európa Tanács osztrák kritikája. Merkel asszony nézetei a recesszióról. Mi lesz a guantanamóiakkal? Jó, valaki azt mondja: hát a magyar lapok miért elvetendőek nekem? Nem elvetendőek, ugyan már, csak a madárláttság legalább bájtt kölcsönöz a sajtótermékanyagoknak, kicsit kalandosabb a sóalmi út.

Befejezés felé (?)

Legjobb értékeléseimben (melyeket kapok) nem a kanonizálást kanonizálják újra (újgyarmatosítás az esztétikai értékelésben), de 4–5 szerző kivételével jó súlyos, „fontos” kérdéseket nem említenek. Mint európai ember mennyiben lehettem keleties? (Felszínes kifejezések.) Bizonyít-e példám bármit is a művészet útjáról és megítélhetőségéről? (!) Mik voltak „a lovak”? Mennyiben voltam rendszerre vágyó? Mit vettem komolyan a világból, halálosan komolyan, és miért nem sikerültek ezek a törekvéseim? Mindegyik kérdést pedzegetik, de összességében alig jutottam így messzebbre a befogadóknál, mint Szép Ernő érdemi része.

Különös volt, rémálomszerű volt a pályám. Mert 90–100 ilyen rémálomszerűsége után a maradék 20-at, 30-at meg sem említhetem, nem lenne tisztességes a tárgyalhatók sorolásának akár csak megkezdése is. Mégis különös csodának tartom a Goethe-medált, hiszen szakmai díj, nem pénzes, német „magasságok” adják, egy Boulezzel, egy Albert Schweitzerrel, Billy Wilderrel... és német professzorommal vagyok egy listán általa. Én, aki másodéves kora után lecsúszott törekvő lett(em), iparitanuló-otthoni portás-féleként kezdtem, felnőttoztatóként (igaz, minisztériumi kitüntetéssel) végeztem... 1971-ben. Valamit mégis ért (Európa szemében?) a sok fordítás, a szórványos, de intenzív igyekezet némi kultúraterjesztésben? Bizarr, szédülést okozó élmény, ahogy erre a medálra gondolok. És bármilyen blődül hangzik, politikai ambíciótlanságomat leszámítva, jellegben tényleg volt bennem valami „goethés”. (Göthös, öcsi, hallom. Rendben van, kockáztattam.) Rémálom a félpozitív, felfoghatatlan alapélmény is, íme. A Prima Primiissima meg kész, nagy csoda.

A század jó fejleményei ezek a rosszak mellett. Nem óhajtok bírāja lenni az idők („die Zeiten”) alakulásának. A piacot a picolókra bízom, a fejlődést a fejlesztőkre; igyekszem csöndes örömeimnek élni. Sajnos ez nehezen megy. Rémálom-okokból, meg életkorom miatt. Egyszerre élet-halál fontosságú lett a kisvilág, környezetem (könyvek, lakás, medvék, madárka... kutyánk... feleségem egészsége... s a magamé). Csak veszíthetek. Csodakedd... rémszerda... ez lenne egy könyvcímem. Ha megéltem a mát, a keddet, ez nem jó még semmire. A szerda is kell. S ha azt meg... akkor a további napok. És ez az állapot nem lesz sokáig tartható. Az élet rettentő szerencsejáték-jellegének felismerése (tkp. halálközelség): megváltoztatta állagomat, ahogy ezt közhelyszerűen mondják is. Sajnos nem hiszek abban, hogy akire háromszor rálóttek, megsebesült, de felállt... védett. A lovakat abbahagytam, mert összegabalyodtak életemmel, valamint: mert nem bírok már mellékes dolgokra figyelni, nem akarok önmagam médiuma lenni. A házi, 38. évébe lépő bajnokság viszont kitölti életem erre szánható részét. S akkor századozzunk még, érintőlegesen.

Bele nem fáradtam a századba – és abszurdumaiba, áldásaiba ugyanakkor –, hanem inkább századtól, ezredtől stb. függetlenül eljutottam valami állagkitöltésig. Ahogy régebben ehhez sok-sok munka kellett, a szellemi (ismétlem) higiéniahoz, ma a szemlélődés, a lassúság kell, a valóban bensőségebb *modus*. Nem módodom van rá, hanem *modusom*. *Modus* vagyok én magam.

Régebben is hittem ezt, persze. Nem érlelődés jegye, hogy most ez hitelesebb a számomra. Az „Egyetlen” szó általam favorizált jelentése ez: egyetlen módja van. Ez már közhely ma. De a „Több-kevesebb” lett volna (ismétlem): igazibb tágasságot tár.

Mi volt hát ez az én századosdim?

Ah, magyar nyelv! Kinek is én: „Írásbeliségédé vagyok!” Mennyi mindent mondasz és hallgatsz (Petőfi nyomán). A század százat is jelent, gyűjtőként, de töredékrészt is ennyit. Összesség vagy és rész, század, és én nem századosod, hadnagyod se vagyok (mint volt harcokban anno apám)? én egy tizedesed alig, civiled ráadásul. Ha a professzionalizmust magasra csavartad, maximalizáltad, hát profid voltam. Ha szerencsém úgy adja – szerencsétlenség lett volna –, lehettem volna gyakorló kéjenced. Ha Franco tábornok besorol katonának... ah, máig az erőszakelintézés mindenre, mint „elintézhetés”, lettem volna... mint J. A. mondja. Valamivel többre keltem, mint forma szerint Kafka, de nem tudtam a társasági kedvenc (és közben titkos magányos) életét élni, mint Rilke. Nem lettem angol (és bankár), mint Eliot. Másképp voltam profi, mint – mondjuk – Weöres Sándor vagy Orbán Ottó. Lehettem volna sok minden, és akkor semmi se lettem volna. Század, profiszellemed vezetett, hogy nyolc éves korom óta csak és csak író szerettem volna lenni. Ma eldönthetetlen tény (szép kis tény, akkor), szeretnék-e még író lenni. Főleg, ha az ihlet akarja. Csoda és megaláztatás az ihlet, ó, századom. A tudósokkal is így van ez? A távolugrókkal? Hát a csapatjátékosok? Nem is kérdezem: hát a korporációk elnökei, vezérigazgatói mi mindent érezhetnek? Mert érezhetnek ők is jól, sőt a művészet iránt. Vagy a nagy galeristák, a profi festők szervezeti, ügynemzeti szuperprofijai. De nem! A rakodósdival, a szeretetet adva és kérve megsimított medvével, azzal, hogy egy sérült madárnak élek (és nem mondok olyat, hogy az emberiség állatok elleni bűneit próbálom jóvátenni!), már profizmuson túli profizmus, a szabadság gyötrelme, ritka levegős rettegés, és...

Vissza század-amatőrbe, TD!

A megvalósíthatatlanság is amatőrség: így olvasom „századok újságjait” tovább. (STANDARD, DIE ZEIT, DE WELT, DIE PRESSE, FRANKFURTER ALLGEMEINE... és a tegnapi, tegnapelőtti nagy karácsonyos zaba után ma egy pár jó kis frankfurter lesz, élek standardjaimnak, Rilkenél a „die Zeiten”-en mosolygok, nem a világ – Welt –, a sajtó meg a sajtó, az élet pedig általános, allgemein és közönséges, gemein, a csontok Gebein etc. – jön megint a fordítói munka. Egy napi elitszőveg-fordítással, látom, a felét alig keresem, mint Magali T., festőmodell párizsi panaszaival, hogy 12 euró az ily modellek órábérére, pedig az örökkévalónak marad meg szép v. „szép” testük nyoma, és a hálapénzt letiltották, ah, újság, ah, szegény modellek. Satöbbi.) Amatőrül olvasok már, Amerika centrálglobalizáló szerepéről, ezt a repterek példáján ismerteti a cikk-író, és megértem, miért nem vagyok képes többé reptéri talajra lépni. De egykor

képes voltam. Szép modelleknek sem órabérén gondolkoztam, már amennyi-szer, vagy reptéri bemondólányokén. De amatőrségbe megy vissza minden az amatőrségből. A profizmus csillaga: mint halott szeretteim – madaraim, anyám, mások – emléke végigfut egy fél éjszaka egén, itt van ismét írógépem meg én, el kéne vinni tisztíttatni. Lomha lettem. Már nem hajt elemi hiúság, lendület, hogy leadjam fölös 15 kilométert. A régi századok, melyek mélyein Kosztolányi (I. Virág Benedek-versét) oly igen élt volna, gyéren szórnak adatokat, az elmúlás globalizációjából merednek ki Horáciuszok, Balzakok, no, még ők csak valahogy... de sokan mások. Nem igaz, amit a különben csodás kritikus mond: hogy madárkáimat, medvéimet a közönségnek azért, ahhoz kellene átélnie, hogy létezzenek. Ez a valór marad ki a rám vonatkozó szinte minden elemzésből: unom már „zen”-nek nevezni stb., nem. Az, hogy madárkánk itt még csak meghalnak, a lófogadás elrepült (bár meg-megdobogtatja szívemet ma is egy Independent-lap-hír, ha elébem kerül), ellenben medvéink (akik közt sok kis posztómadár, famadár, kőmadár is van, meg rózsafej, ld. Rilke és Eliot), igen, ők a végtelen kallódás por-sorsára jutnak nélkülünk, olvasó ott nem segít (jó barát? Alig! múzeum, ah... nix, nyista), viszont most minden külső szemlélő-és-értő híján is mindennél jobban élnek. Zárványok vagyunk a században, medvéim és én, „die Zeiten”-ben mozdulatlan állók, és mennyire létezők, lélegzők, csak „nem úgy!”...medvéim és ez az egész kis szűk együttes, sok-sok köbméternyi papírrjával, használhatatlanná torlasztott könyveivel, ezek ezreivel, dobozaival, bútorok közti szükségével, ez együtt nekem jobban él, mint a Piccadilly, a Csillagtér, a kölni dóm környéke, Bécs. Ezek a dolgok azáltal élnek, hogy korrespondálunk egymással, ők és én. Ezek tragikusan csak és főleg általam, révémen, örvömmön léteznek (örvös medve, réves medve, általos medve... ennyi vicc a külvilág, nem több). A komolya, a *komolyja* (v. komollya, így) a világ, a század stb. nélkül VAN. Nem vagyok „die Zeiten” disszidense (ah, régi korcs szó, mint a szamizdat... szociológiai v. zsarnoksági kényszernyelvsugallat), nem szöktem és nem szököm sehonnan és sehová, vagyok valami mozdulatlanul, valami testté vált newtoni törvényvágy, rendszeralkotásvágy, ah, de nemcsak, hogy rendszer nincs, jó, de ezt a megtestesültséget is egyszer elhagyja a lába, pokolkínná teszik életét a belei, más zsigerei... és viszik, lábbal előre, ahogy innen is csak így ki, bármi, ki a századokból, tűnök, mint Szép Ernő versvégi birkája, a juh, melynek-kinek bégetését elnyomták a többiek, tűntek a nagy porban, és nincs kiút a századból, semmi terekből és időkből oly szép és bánatos büszkeséggel, ahogy Szép Ernő is (ismétlem) csak menne, menne, a világnak szélén aztán leülne, s a tiszta v. üres végtelenség örök álmán merengne. Nem, engem akár holnap kiragadhatnak innen hordágyon, v. nem engednének haza egy kivizsgálás után, és elveszne az a nagyon törékeny, milliomodnyi és mégis csillagmilliárd-fontos élet-lényegem, ami e percben összebékül a még-magam-közlésével, de gondolatban már sánta madárkám ül ujjamon, etetem, kiáltozik, akaratoskodik, énekel aztán – a veréb éneke nagyszerű, alapvető –, vagy medvéim már a bajnokság, a három bajnokság egyikének VII. fordulójára készülnek, és a vezető Főmedve után próbálja vetni magát a mezőny ... és ma délután már sízés, alpesi, és holnaptól az ugrók négysáncversenyének előszele is izgalommal érinti meg szívemet, és jön

az Ausztrál Nyílt Teniszbajnokság, de meg hogy az évvel az éveket folytatom, barátaimnak leveleket írok, ha szentséggel is a „levelezés” miatt, de nekik annyi mindent akarnék még elmondani, mikről olvastam, mi van velem... és ugyanazt érzem akkor is, ott is, amit itt: a profizmus mégis a dinamika, Newton törvénye csak vágy ... és az áttűnés meg a mozdulatlan helyben maradás egy és ugyanaz, vagy épp ugyanaz a semmi.

Ahogy az emberi élet keletkezésére (az életére) nincs válasz máig se, az elmúlt század (jelenlegi lecsengéseivel) sem tudta megmondani, mi kellene. Kiknek? Nekünk? Hiszen más a kínai, a budzsunzsáki, a veceglor indián, a kraukül eszkimó, az orosz, a luxemburgi... és ez lenne globál és „század”?

Visszaélés a nyelvvel (mely az irodalomnak nem kizárólagos eszköze – olykor „sajnos”), ha SZÁZADOZNI és LÁZADOZNI összecsend a fülünkben. Mondok inkább dolgokat:

az idő és a tér fogalma csak külsőleg-gyógyszer (szer):
ha idő és tér nem ér össze nálam, külön lapra tartozik,
mint – írtam – Kondor Bélánál van az az „üreslapozás”,
a század sem ér össze a valódi világtérrel, világon túli,
még nem világi térrel, melyben a művész élhet.

Következésképpen: a századra mondható lekicsinylőleg (mit kéne lekicsinyel-nem??), hogy válaszvonal, csak kicsit elnyújtott tésztaként, a múlt közt, ami már nem kell okvetlenül, meg a jövő közt, melyet még nem akarhatunk, nem bírunk birtokolni jól stb. De nem. Az időben, mely a század, csak erőszakáldozatként éltem. Az idő lassan megöl, elmúlik felettem. De vajon...? Van-e idő? Az idő nem ráfogás-e csupán? Nem a klasszikus műveltség lassan elkopó, elhanyagolható eleme? Persze, az ügymeneti idő (vonatok, fizikai folyamatok stb. ideje) kikezdehetetlen tény. De az emberélet érdemi részében, kezdem hinni, nincs „idő”, nincs század sem ily értelemben. (Rilke: totál kontrám tehát Önnek!) Nem a század, nem az idők „mögött” áll valami mozdulatlanul. Még csak időben sem, még csak térben sem, így létezőnk érdemi részünkkel. De a biológikumban sem. (Nem véletlenül nem lettem gazdasági ember vagy kéjenc; ki sem fejlődött a lehetőség. Nem véletlenül nem volt elemem a politika. A számárlétra. Nem véletlenül alkalmatlan az agyam a nyelvtanulásra, a pozitívizmus lexikonismereteire.) A század kontrája a művész, a század kontárja (pfuj, olcsó nyelvi vicc) az átlagember. Természetes, hogy gyenge pillanatban kontrának hiszem magam. A halál azonban a kontárok közé fog hajítani, ám ez már időben s térben is tud(a)tomon kívül van. Még belül vagyok.

Iksziún kerekén

(De a verébkék számolatlan haltak meg, halnak!)

Vagy ilyesmi. Vörösmartynál. De hiába, hogy azóta már a második századot számoljuk, azokra az emberekre, akik kieresztették a reményt és kirepültek a honi (ah!) talajból, például e film lengyeleire Londonban, bizonyos számban (e szegény csacska reménykedőkre) további kirepülés vár Iksziún (Üksziún) kerekéről. Mert a momentán gazd. váls., melyet a század alapozott meg mégis, a vál-

ság, melynek már igaz vagy hazug mivolta sincs, mert: 1. hivatkozni lehet rá, 2. köztudattá és belső érzületté vált, hogy jaj... a válság megnyirbálja a sorokat, ritkít. A film lengyelei borzasztónál borzasztóbb csalódásokat élnek át, s a tanulság: „Ne gyertek a globális londoni utcákra, lengyelek, mert megdöglötök.” Ez túlzás, valamint az is egyedi eset, hogy a szegény lengyelt a padon este félig agyonverték és teljesen kifosztották, és a segélyhelyen még egy tésztavacsorát kap, egy éj szállást, aztán fel is út, le is londoni utca. Az esetek hosszú sorát láttam. Persze, minden emigránsfilm szállított ilyen dolgokat évtizedek óta. Nem „a” század volt csak a kivándorlásé stb. Írországi éhínség és egyebek. Ellenben azt felmentő tételként-elemzéseként adta nekem a filmecke, hogy: jaj, az emberek bizonyos többsége csak sártúró árokásónak, téglaadogátónak, kurvának vagy cselédnőnek jó, már a bűnözés kasztja is elit-féle. Természetes, nem kéne otthagyni a jó lengyel televényt a mámorítónak elképzelt angol flaszterért, bitlesz és cselí... ezeket az embereket kereskedelmi rádiók hallgatói alatti rétegekbe is lehetne osztani... de a szegény, útlevelétől megfosztott kurvát a bordélyban még irigyelheti a bedagadt szemű, nyomorékra vert pasi, aki a segélyhely után aztán hová. A század globálja, hogy mindünket irigyelhet valaki, jaj.

A panaszkodó kalandos bajbajutottak, persze: szomorú látmány-hallomány. De a század, az előző század elemi tényeiből csak a legkiáltóbbakat sorolva is: mik ezek a dolgok ahhoz képest. Az egyéni tragédia nem századfüggő. Ellenben most a közhelyek jönnének: gulág... KZ-láger, milliós tömegirtás... polgári lakosság bombás irtása... diktátorok tombolása. Közhelyszerűen jellemezhető a század a technika haladásával. Egy korántsem új embertípus szinte milliós futószalagú elterjedésével. (Menedzserek, fejlesztők, feltalálók és körük.) Erről beszélni: meghagytam másoknak. Természetesen a kis-nemzetekké-visszatagozódást és (agresszív) öntudatkísérőit is. Magam azt mondhatom, hogy J. A. változatának szellemében velem kicsit más történt: születtem – kiváltam valamicskét – viszszafeletem. Ez a hármasság van. A külvilági eszközökből, elterjedésekből, megnyílásokból (utazás, szexualizálódás, termékhez jutás stb.) az utazás híján megmaradt, de már csak bensőségesen, nekem is sok minden. Küljelenségek undorítanak – külön benső világomban a lényegük nem. A magam elé tűzött célok, melyekkel (Pascal? Camus?) a szakadékot fednék el, számomra majdnem nullára fogyatkoztak. Állandóan a szakadékot látom, vele bensőséges „kiszívásom” pusztulását. Kinek írsz, kérde feleségem. Senkinek, mondom, saját műveimet pontosan meg tudom ítélni, pontosabban, mint a legcsudásabb elemzők. (Olyan nagyon csudásak azért hát nincsenek is, csak tehetségesek, becsületesek, jók.) Rendszerteremtő vágyam él a munkáim megjelentetési-próbálásában. Gyerekkorom rakodósdija tér vissza abban, hogy a legszamarabb kis dolgokat is (másoknak talán fel nem fogható) rendben tartom, tologatom stb. Már nem vágyom társaságra a legszűkebb velem-járókon túl. Mint hajdani polinéz, vagyok.

Jó, ez a neopolinéz-vicc kicsit olcsó. „Isteneimmel” és az ő (mégis: fétises) kép-másával. Ilyen bensőséges tárgyá válhat egy vekker, egy újságlap, egy képeslap (együtt sok-sok: pláne), medvéim élnek... pokol, hogy velem halnak. Szelíd pokolnak élem meg ezt stb. Meséltem a minap festő barátomnak ezt a „polinézt”.

Hogy ide fejlődtem vissza. „Nem, nem... *oda!*” Ezt mondta ő. Nem tudom, élek. Van a pokol, a mennyország, a tisztítóútz (vallásom szerint), de ez egyik sem az élet. (Bár néha igen, de a földi tisztítóútzben nem hiszek.) Az élet a *piszkítóútz*. S akkor itt még valamit egy „saját-maszatolásról”.

Halálos komolyan veszem a mesterségemet. E dolgozatban nem jól boldogultam el az általam megrendülten tisztelt Kosztolányi elemzésével. Ezt a dolgot, nyugtalan szívvel hozzá kell tennem, ezt az ő benső ellentétét, valahogy így értettem: a szellem és a lélek elitségének, a magasabbrendűségnek (?) ő végeredményben azért a nagyon is megérthető, tetszetős (és nagyszerű) közértéke, közértvénye. Erre nem találtam a „kommersze”-nél jobb szót. Dehogy mondtam én, hogy Kosztolányi bármiben is kommersz. Csak ahogy J. A. (nem rá, tudjuk, kire) mondotta volt: hogy téged szeretnek, könnyen értenek stb. Rengeteg elit, magasrendű, szellemi-lelki-maximum-jegyű művész van, aki nem lett annyira... no, megvan, közkeletű. Mivel senkinek úgy külön nem írtam ezt (Főszerkesztőmon kívül), nincs kitől elnézést kérnem. Mégis, az értékelések: százados, évtizedes, helyi etc. jelenségek. És amit az irodalmi értékelésben tapasztaltam: meg lehet akár dögleszteni is valakit a mellőzéssel, megérteni nem akarással (tapasztaltam), megérteni nem bírással... de hogy a kanonizáltságokról két merészebb szót... azt már nem. Szerencsére jómagam Szép Ernővel együtt a kevésbé védett illetők közt állunk.

Sem metafizikus lenni nem akarok, sem az nincs, hogy „zen”, de: vagy én is afféle „század” vagyok, és akkor majd ítélek, vagy... de épp így ítélek, nem? Sem az idő (die Zeit, a század) nem érte meg az életemet, sem a tér nem volt valami... Mégis, ha azok után, hogy velünk, egy város lakóival mindent megengednek maguknak (ezek, ők), a meginduló 47-es, 48-as villamossal csöndes, ottlikikarácsonyi boldog forróság önt el minket... van remény. Remény arra, hogy a Szép Ernő-féle „titkos juh”, akinek valami közlendője lett volna, joggal hajtható az ismeretlenségbe, a félelismertségbe, végül a halálba, ahová úgyis igyekeznek, már ha ez a szó illik ide.

Század, én is te vagyok; század, mit gondolhatnék hát rólad.

Hajt minket időd, század, és közben mindenfélét hajtogatunk (napra napot, dologra dolgot), meg mi, írók stb., valamit egyre hajtogatunk. Mondjuk, mondjuk... Id. Szép Ernő, azt „hajtom”, álom, álom. Semmi jobbat nem várok már a világon. A világnak semmi mása nem érdekel, semmi más dolga-valója, mint hogy a világgal többé egy orvosi rendelő erejéig se legyen dolgom.

Egyetlen célom: minél több év ugyanígy... csak saját akaratomból kelljen (a technikai – számlabefizetés, adó stb. – dolgokon kívül a szívem mélyén is bármivel törődnöm) (Id. feledhessen, ami leszek, az legyen, ami nélkül, vagy az legyenek... *Töredék Hamletnek*) (s én, mint aki félrehajol egy teljes térnyi szélből)... század, teljes térnyi idő és tér szél, mondhatnám, Ottlik után, ugyanazzal a közönnnyel szeretlek, amivel önmagamat stb., de nem. Ha napra nap megadatik nekem, megalázóan, napra nap tudsz nem létezni nekem, század, szellemeddel-erőszakossággal, ámen.